
ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉՅԱՆ ԹԵՄԱՆԵՐՆ ՈՒ ՄՈՏԻՎՆԵՐԸ ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ՄԵԼԻՆԵ ԳԻԼԱՎՅԱՆ

Մատաղ սերնդի կրթության և դաստիարակության գործում անչափ կարևոր են մարդասիրության, հայրենասիրության, ազնվության, արդարամտության, քրիստոնեական հավատի վերաբերյալ աստվածաշնչյան պատվիրանները, որոնք խորհրդային բռնատիրական համակարգի աթեիստական կեղծ պատկերացումների հաղթահարումից հետո դարձան գրականության սնուցող կենարար աղբյուրներից մեկը:

Մասսաների գիտակցության մեջ ամրագրվեց, որ Աստվածաշունչը շարունակում է պահպանել հասարակական մտածողության ձևավորման վրա ունեցած իր անզնահատելի ազդեցությունը, սերմանել սիրո ու բարության հունդեր:

Այս ամենից անմասն չմնաց նաև մանկապատանեկան գրականությունը, որի հիմնական խնդիրներից մեկը մատաղ սերնդի բարոյաժողովրդական դաստիարակության ճիշտ կազմակերպումն է:

Բանալի բառեր – Աստվածաշունչ, պատվիրան, մոտիվ, թեմա, սերունդ:

Մանկապատանեկան գրականության խնդիրներն ու նպատակները:

Մանկապատանեկան գրականությունն ընդհանուր գրականության անբաժանելի մասերից մեկն է, և նրա հետ կապված հարցերը, բնականաբար, պետք է քննարկել գիտական գեղարվեստական զարգացումների ընդհանուր համապատկերում: Սակայն մանկապատանեկան գրականությունն ունի իր խնդիրներն ու նպատակները՝ պայմանավորված ընթերցողի տարիքային զարգացման առանձնահատկություններով: Մանկապատանեկան գրականության ընթերցողը նախադպրոցական, կրտսեր ու միջին դպրոցական տարիքի երեխաներն են, որոնք նոր են սկսում ճանաչել աշխարհն ու մարդկանց, շփվել բնության ու կենդանական աշխարհի հետ: Աշխարհը նրանց համար դեռևս զարմանալի ու հեքիաթային է, առեղծվածային, մարդիկ բարի են, բնությունը ձայն է ու հնչյուն:

Մանկական գրականության հիմնական խնդիրն է նպաստել, որ երեխաների հեքիաթային գույներն ու հնչյունները չաղավաղվեն, որ նրանք ներ-

դաշնակվեն բնության հետ ու սիրով լցվեն Աստծո ստեղծած բոլոր կենդանի արարածների նկատմամբ: Գրականության խնդիրն է նաև նպաստել երեխաների բարոյահոգեբանական դաստիարակության ճիշտ կազմակերպմանը, ընդլայնել նրանց մտահորիզոնը, նրանց հոգում սերմանել բարության ու սիրո հունդեր:

Այս նպատակներով է մանկապատանեկան գրականությունը դիմում Աստվածաշնչին, որը մարդասիրական գաղափարների անսպառ շտեմարան է:

Աստվածաշնչյան պարվիրանները՝ որպես մատաղ սերնդի բարոյահոգեբանական դաստիարակության, անհատականության ձևավորման, մտահորիզոնի ընդլայնման կարևոր գործոններ: Խորհրդային բռնատիրական համակարգի աթեիստական կեղծ գաղափարախոսության զսպաշապիկներից ազատագրվելուց հետո աննախադեպ խորացավ հետաքրքրությունն աստվածաշնչյան աշխարհայեցողության նկատմամբ: Մասսաների գիտակցության մեջ աստիճանաբար սկսեց ամրագրվել, որ Աստվածաշունչը շարունակում է պահպանել հասարակական մտածողության ձևավորման վրա ունեցած իր անգնահատելի ազդեցությունը, սերմանել բարություն ու սիրո հունդեր, ցույց տալ Բարձրյալի սահմանած օրենքներին ու կարգին հավատարիմ մնալու, աստվածային անխառն լույսով մաքրագործվելու ճանապարհները:

Անտարակույս է, որ աստվածաշնչյան աշխարհայեցողությունն առանձնակի կարևորություն ունի մատաղ սերնդի հայրենասիրական, մարդասիրական, գեղագիտական, բարոյահոգեբանական դաստիարակության կազմակերպման գործընթացներում:

Յուրաքանչյուր ժամանակաշրջան առաջադրում է մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության կազմակերպման իր խնդիրներն ու նպատակները, եղանակներն ու մեթոդները, ճշգրտում արժեհամակարգային չափանիշները: Սակայն կան չափանիշներ, որոնք միշտ կենսունակ են ու առաջնային ցանկացած ժամանակաշրջանի համար: Հատկապես մատաղ սերնդի դաստիարակության կազմակերպման գործընթացներում դրանք մշտական են և հույժ կարևոր մեր օրերում:

Գաղտնիք չէ, որ երեխաները հասարակական առաջընթացի առանձնապես անցումային շրջաններում ամենաանպաշտպանն են, դեռևս չձևավորված այն հատվածը, որ կարող են թիրախ հանդիսանալ սնկի պես աճող աղանդների համար, հայտնվել հանցագործ աշխարհի ուշադրության կենտրոնում ու շեղվել ճանապարհից: Դրան մեծապես նպաստում են հանցագործ աշխարհի բարքերն ու սովորությունները գովերգող հեռուստասերիալները,

ամերիկյան սահմուկեցուցիչ մարտաֆիլմերը, որոնք աղճատում են երեխայի հոգեբանությունը, կտրում ազգային արմատներից, և բոլորովին էլ բացառված չէ, որ «...արդեն մանուկ հասակից մեր երեխաները բռնեն հանցավորության ճանապարհը, դառնան խարդախներ, ստախոսներ, Բարձրյալի մատնանշած ճանապարհից շեղված, հազար ու մի արատավոր գծեր սեփականաշնորհած անհավատ աշխարհաքաղաքացիներ»¹:

Աստվածաշունչը պատգամում է, որ Աստծո կողմից «իր պատկերմամբ ու նմանությամբ» ստեղծված բոլոր մարդիկ հավասար են և հավասար իրավունքներ ու պարտականություններ ունեն:

Մեր օրերում Աստվածաշնչի այս կարևոր պատգամը հաճախ անտեսվում է՝ դառնալով անվերադարձ կորուստների պատճառ: Հասարակության աննախադեպ շերտավորումն ու բևեռացումը լուրջ խնդիրների առջև է կանգնեցնում մատաղ սերնդի դաստիարակության կազմակերպիչներին: Տարբեր բևեռներում են հայտնվում նաև երեխաները, որոնց ճնշող մեծամասնությանը համակում են անլիարժեքության, ընկճվածության, իսկ մի աննշան մասին՝ սեփական անձի գերագնահատման ու մեծամտության զգացումները:

Ճնշող մեծամասնությունը լցվում է նախանձով, ինչը կարող է անկանխատեսելի հետևանքներ ունենալ, իսկ աննշան մասի մեջ կարող են ձևավորվել աշխարհընկալման վտանգավոր սկզբունքներ:

Այս պարագայում ակնհայտ է, որ խախտվում է աստվածաշնչյան «սիրիր մերձավորիդ» պատվիրանը: Երեխաների մոտ ծլարձակվող սերմերն, անշուշտ, պարարտ հող են ստեղծում նախանձի սնուցման համար, ինչը, ըստ Աստվածաշնչի, վերջիվերջո կարող է «հասցնել ատելության, հանցագործության ու ստի», մյուս կողմից էլ նրանց վարակում են ուրիշներից հետ չմնալու, ցանկացած ճանապարհով հարստանալու մոլուցքով:

Երեխաներին այս ամենից հեռու պահելու, նրանց դաստիարակությունն աստվածաշնչյան պատվիրանների ոգով կազմակերպելու գործընթացներում անգնահատելի է գրականության դերը:

Աստվածաշնչյան թեմաների ու մոտիվների անդրադարձը «...առկա է եղել դեռևս հայ դասական գրականության մեջ (Գրիգոր Նարեկացի, Ներսես Շնորհալի, Պետրոս Դուրյան, Հովհաննես Թումանյան...), սակայն այժմ այն ձեռք է բերել նոր հնչեղություն և բավական հետաքրքիր մոտեցում ու մեկ-

¹ Մանկապատանեկան գրականությունը որպես անհատականության ձևավորման կարևոր միջոց, ՀՊՄՀ «Հայագիտական հանդես», 2016, №4, էջ 54:

նություն: Բազմաթիվ հայ գրողներ են իրենց պարտքը համարում վերադառնալ Աստվածաշնչյան թեմաներին և նորովի կերտել Աստծո Որդու կերպարը»²:

Մանկապատանեկան գրականությունը նույնպես անմասն չի մնացել և մանուկ ու պատանի ընթերցողներին ներկայացրել է Աստվածաշնչի մարդասիրական գաղափարները, դաստիարակել հայրենասիրություն, քրիստոնեական հավատի, արատներից ու մեղքերից զերծ մնալու, բնության հետ ներդաշնակվելու, նրա մի մասնիկը դառնալու պատվիրանների ոգով:

Աստվածաշնչյան թեմաների ու մտքիվների նորովի ընկալումները մանկապատանեկան գրականության մեջ, դրանք մարչելի կերպով երեխաներին ներկայացնելու մեթոդներն ու եղանակները: Մանկապատանեկան գրականության գլխավոր յուրահատկությունը մատչելիության սկզբունքն է:

Մանկագիր գրողներն աստվածաշնչյան թեմաները երեխաներին ներկայացնում են այնպես, որպեսզի դրանց համապատկերում նա ճանաչի ոչ միայն աշխարհը, այլև ինքն իրեն: Երեխան իր նկատմամբ ամենայն ուշադրություն պահանջող անհատականություն է և յուրաքանչյուր քայլ դեպի իր ներաշխարհը ընկալում է որպես հարգանքի ու սիրո նշան: Նա չի սիրում, երբ իր հետ շփվում են պարզունակ դատողություններով, մերկապարանոց խրատներ են տալիս:

Աշխարհի ստեղծման մասին Պ. Սևակն, օրինակ, իր մանկական բանաստեղծություններում պարզապես զրուցում է երեխաների հետ, մատչելի հարցերով սրում նրանց հետաքրքրությունը.

Ո՞վ ստեղծեց գազաններին,

Թռչուններին, վագաններին,

Ամեն մեկին անուն դրեց...

Բանաստեղծն աստվածացնում է բնությունը, և պատահական չէ, որ նրա մանկական բոլոր ստեղծագործություններում առկա է Ստեղծողի կերպարը («Մի օր ասաց Ստեղծողը», «Ստեղծողի կոչի վրա», «Միտք է անում Ստեղծողը» և այլն): Երեխայի համար պարզ է դառնում, որ Աստծո ստեղծած բնությունն է ամեն ինչի սկիզբը, որ պետք է նրան սիրել, ինչպես որ մորն են սիրում: Բանաստեղծը հասնում է իր նպատակին, երեխան սիրով ու ակնածանքով է լցվում բնության նկատմամբ:

Աստծո կողմից աշխարհի արարման պատմությունը նույն նպատակ-

² **Շարության Հայկանուշ**, Հիսուս Քրիստոսի կերպարը հայ և ամերիկյան գրականության մեջ, ՀՊՄՀ «Հայագիտական հանդես», Երևան, 2014, № 1, էջ 74:

ներով, բայց տարբեր միջոցներով են ներկայացնում մանկագիրները:

Ահա թե ինչպես է աշխարհի արարման սկիզբը երեխաներին ներկայացնում բանաստեղծ Հարություն Հովնաթանը: Ժամանակին ամբողջ աշխարհը խավարի մեջ էր: Այն ժամանակ ոչ ծառ կար, չկային այսօրվա հիանալի ծաղիկներն ու թռչունները: Աստվածաշնչում, որն Աստծո Հոգով ներշնչված սուրբ մարդիկ են գրել, նկարագրված է Աստծո խոսքով ստեղծված երկիրը: Ծննդոցի 1:1-18 համարները բանաստեղծը ներկայացնում է երեխաներին մատչելի, հասկանալի ձևի մեջ՝ առանց ավելորդ սյուժետային ճյուղավորումների, գեղեցիկ հայերենով. «Աստված աշխարհին արարելիս /Ձանազանեց լույս խավարը/, Ձանազանեց վերն ու վարը/, Դարձավ պարզեց և երկինքը/, Աստղեր շարեց Աստված ինքը/, Ինքն էլ ասաց՝ թող լույս լինի/, Հողը բացվի ու բույս լինի/: Նայեց, նայեց ծիլ կանաչին/, Աստված տնկեց ծառն առաջին/, Եվ երբ ծառից նոր ծառ ելավ/, Կամաց-կամաց անտառն ելավ/: Աշխարհն արար, ինչպես մի տուն/, Ինչպես բարի մի բնություն»³:

Աստծո ստեղծած աշխարհում ամեն ինչ ներդաշնակ էր. «Աղբյուրն՝ աղբյուր, ծովը՝ ծով էր/, Քամին՝ քամի, հովը՝ հով էր/, Այս աշխարհի կյանքի ծեգին/, Խառնված չէր մեկը մեկին»: Աստծո ստեղծած աշխարհում թագավորում էր բարին, ու չարը տեղ չունեի այնտեղ, որովհետև «Աստծո խոսքը հրաման էր/, Աստծո բարին անսահման էր»: Այնտեղ չկային «բողոք-վեճեր», որովհետև «Աստծո լույսը մարդու մեջ էր/, Հայրը՝ հայր էր, տունը՝ տուն էր/, Մանկությունը՝ մանկություն էր/, Բառ ու բանի նրբություն էր/, Աշխարհի մեջ սրբություն կար»:

Սակայն այս ամենը դուր չեկավ Սատանային, և օձի ծնած նախանձն այլակերպեց մարդուն... Իսկ ինչպե՞ս հաղթահարել նախանձի զգացումը, ազատվել չարից, վերականգնել բնության և մարդու ներդաշնակությունը: Աստվածաշունչն ուղղորդում է երեխային, ցույց տալիս չարին հաղթելու, Աստծո ողորմածությանն ու օրհնանքին արժանանալու միակ ճանապարհը, որը նորից բարության դաշտ վերադառնալն է.

Աստված սեր է, սեր ունեցիր,
Արի մտի տիրոջ դաշտը,
Վերագտիր հոգու հաշտը,
Տիրոջ դաշտի մշակ դարձիր,
Վեր կաց, ո՞վ մարդ, վերադարձիր:

³ Հովնաթան Հ., Կանչ, «Աղբյուր», Երևան, 2010, № 9-10, էջ 4:

Աստվածաշունչը երեխային դեռևս նախադպրոցական տարիքից դաստիարակում է ամբողջ կյանքում նրա համար խիստ անհրաժեշտ ոգով.

Վար մի նայիր, նայիր վերև,
Վերևում են աստղ ու արև...

Մանկագիր գրողները ներկայացնում են երեխաների պատկերացրած աշխարհը, որն Աստծո ստեղծածի մանրակերտն է: Այդ աշխարհում երեխան ցանկանում է, որ ամենուր թագավորի բարին, անապատներում լճեր լինեն, լճերում՝ «ձուկ ու հավթերի աշխույժ ճիչ», որ սուտը տեղ չունենա այնտեղ.

Լիներ, լիներ,
Ի՞նչ լիներ:
Սուտն աշխարհում քիչ լիներ,
Քչի դեմ էլ՝ անսպառ
Աստվածատուր խիղճ լիներ⁴:

Մանկական գրականության համար միշտ էլ թեմաների անսպառ աղբյուրներ են եղել, Հին Կտակարանի առակները՝ իրենց մարդասիրական, հայրենասիրական, աշխատասիրական, գեղագիտական և բազմաթիվ այլ վեհ գաղափարներով:

Առակներում փառաբանվում են հավատարմությունը, նվիրվածությունը, ճշմարտախոսությունը, ուսումնաստենչությունը, ծնողասիրությունը, քննադատվում՝ դավաճանությունը, ստախոսությունը, մեծամտությունը, անձնապաշտությունը և բազմաթիվ այլ արատավոր գծեր, «Քո ջուրը միշտ քո աղբյուրից խմիր»՝ հայրենիքը սիրելու, նրան անմնացորդ նվիրվելու պատգամ է հղում Աստվածաշունչը սերունդներին, որը մանկագիրները երեխաներին են փոխանցում տարբեր մոտեցումներով. «Շատ դժվար է օտարի /Երկնքի տակ ծվարել/, Այդ պապերն են մեր բարի/ Մեզ դեռ մանկուց ավանդել» (Պ. Խաչատրյան): Հայրենիքում տիրոջ իրավունքով ապրելու պատգամն այսօրվա մեր խնդիրն է, որ երեխային պիտի ներարկել նախադպրոցական տարիքից. ծիծեռնակը ճնճողովին խորհուրդ է տալիս թողնել ցուրտ անտառն ու չվել տաք երկրներ: «Ոչ շոր ունես, ոչ ուտելիք/, Արի գնանք, տաք է հեռվում/, Կսառչես դու այս անտառում», Պատասխանն ավելի քան դաստիարակիչ է. «Սա է տունը իմ հայրենի/, Այստեղ եմ ես թևեր առել/: Թեկուզ սառած ընկնեմ ծառից/, Չեմ հեռանա իմ անտառից»:

«Մրջյունի մոտ գնա, նախանձիր նրա գործին և իմաստուն եղիր նրա-

⁴ **Սահակյան Յու.**, Խաղիկներ, խաղալիքներ, Երևան, 2002, էջ 24:

նից ավելի, կամ մեղվի մոտ գնա, տես, թե ինչպես գործունյա է նա», - խորհուրդ է տալիս Աստվածաշունչը: Յու. Սահակյանի բանաստեղծության ընթերցողը տեսնում է, որ մրջյունը «Գիտի, թե երբ ուր է գնում/, Գիտի՝ ինչ է պակաս բնում/, Գիտի, թե որ դաշտից բերրի/, Շալակն առած ինչ կբերի/, Ուր կղնի, կմշակի/ Ըստ մրջնային իր ճաշակի»:

Աստվածաշունչը դատապարտում է ծուլությունը. Մրջյունը թթենու տակ նոր տուն է կառուցում, ճպուռին դա տարօրինակ է թվում. «Ինչի՞նչ է պետք, մրջնորդի/, Իսելք հավաքիր, բարեկամ...: Պատիժը չի ուշանում. Ճպուռը հաց էր մուրում դռնեղում/, Սրտում կակիժ ու մրմուռ»:

Ըստ աստվածաշնչյան պատումների՝ մեղսագործություն է նաև ստախտությունը՝ «<Եռու վանիր քո բերանից ստախտությունը և անիրավ շրթունքները հեռացրու քեզանից», դավաճանությունը, ուրիշի ունեցվածքին տիրանալը, ցոփ ու շվայտ կյանքով ապրելը և բազմաթիվ այլ արատներ, որոնք չարիքի աղբյուր են:

Գրականությունը մանուկ ու պատանի ընթերցողին դաստիարակում է աստվածաշնչյան բարության ու սիրո ոգով.

Վաղը ելնեմ մեր տնից
Վերցնեմ մի քիչ խաղաղություն,
Վերցնեմ ժպիտ ու բարություն
Եվ թև առած բարձրանամ վեր,
Անցնեմ սարեր,
Անցնեմ ծովեր,
Տանեմ լցնեմ սրտերը չար:

(Պ. Խաչատրյան)

Սա է Աստվածաշնչի մեծագույն խորհուրդը, որ մանկագիր գրողները տարբեր եղանակներով ներարկում են երեխաներին...

БИБЛЕЙСКИЕ ТЕМЫ И МОТИВЫ В АРМЯНСКОЙ ДЕТСКОЙ И ЮНОШЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НОВЕЙШЕГО ПЕРИОДА

МЕЛИНЕ ГИЛАВЯН

После победы над ложными представлениями атеистической пропаганды советской тоталитарной системы гуманизм, патриотизм, честность и другие высокие идеалы библейских заповедей, весьма важные в воспитании и образовании подрастающих поколений, оказались подпиткой и живым источ-

ником для литературы. В сознании людей утвердилось, что влияние Библии, сеющей ростки любви и добра, бесценно в формировании и сохранении общественного сознания. Детская литература, одной из основных задач которой является правильная организация нравственно-психологического воспитания молодого поколения, также была частью этого общего процесса.

Ключевые слова – Библия, заповедь, мотив, тема, поколение.

BIBLICAL THEMES AND MOTIFS IN CONTEMPORARY ARMENIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS

MELINE GILAVYAN

The Biblical Commandments referring to humanism, patriotism, honesty, fairness, and other noble values are of major importance in the upbringing and education of younger generations. These values have become one of the chief inspiration sources of literature after overcoming the fictitious atheistic perceptions of the authoritarian Soviet era. The concept that the Bible keeps on maintaining all-important influence on shaping social mentality and sowing seeds of love and kindness is reinforced in the judgment of masses of people.

The children's literature is also influenced by the Bible as its main objective is the organization of the upbringing of the young generation in the right moral-psychological way.

Key words – the Bible, commandment, motif, theme, generation